

היבטים לשוניים בפרשת כי-תבוא תשא

דקדוקי מלים וחלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת כי-תבוא ובהפטרה ובראשון של נצבים

כ ו וַיִּעֲנֶנּוּ: היר"ד בשוא ללא דגש, העי"ן בפתח והנר"ן בדגש: לשון עינוי. אם יקרא את היר"ד בפתח משמעותו ענייה

כ ו י וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ: בזקף קטון בלבד ללא דרבן (מקל)

כ ו יב לְעֵשֶׂר: לשים לב לניקוד: למ"ד בפתח, עי"ן בשוא נח, שי"ן רפויה. לא: לְעֵשֶׂר. מְעֵשֶׂר: העי"ן בשוא לא בחטף

כ ו יד לְמַת: הלמ"ד בשוא לא בקמץ, אם יקרא בפתח ודגש במ"ם, משנה משמע למיודע

כ ו יז הָאֱמֶרֶת: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה בדומה לו בהמשך יח הָאֱמִירָה

כ ו יט וְלִהְיֶתָּה: געיה בלמ"ד וה"א בשווא נח

כ ז ב נִתְּן לָךְ: אין טעם נסוג אחור

כ ז ג בְּעֵבְרָךְ: העי"ן בקמץ קטן

כ ז ו וְהֵעֵלִיתָ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה שלאחריה

כ ז ז וְאֶכְלֶתְּ שָׁם: טעם נסוג אחור לכ"ף ודגש חזק בשי"ן מדין אתי מרחיק

כ ז ט אֵל כָּל-יִשְׂרָאֵל: תיבה אֵל בסגול ובמרכא, אינה מוקפת לתיבה שלאחריה. נְהִיִּיתָ לְעָם: געיה בת"ו והלמ"ד ללא דגש אתי מרחיק

כ ז יב וַיְהוּדָה: הוא"ו בחירק מלא. וַיִּשְׁשַׁכְּר וַיִּוֹסֶף וּבְנִימָן: טעם טפחא בתיבת וַיִּשְׁשַׁכְּר

כ ז יד וְאִמְרוּ: האל"ף במרכא כטעם משנה

כ ז טו אָרוּר כדי להקל על הקורא לזכור את הטעם במלה ארוור שחלקם מוטעם בזקף גדול, חלקם ברביע ואחד בודד בפשטא יש להעזר בסימן הזה¹: כאשר המלה ארוור באה בראש השורה או בסופה, מוטעם בזקף גדול, באמצע השורה, ברביע או בפשטא. היחיד שיוצא מן הכלל הוא האחרון המוטעם ברביע על אף שהוא מתחיל באמצע השורה אָרוּר אֲשֶׁר לֹא-יָקִים

תועבת: העי"ן בחטף פתח ולא בצירי

כ ז כה דָּם נָקִי: הדל"ת בקמץ ולא בפתח

כ ח א עַל כָּל-גּוֹיֵי הָאָרֶץ: טעם טפחא בתיבת עַל

כ ח ח וּבִרְכָךְ: הטעמה משנית בב"ת והכ"ף הראשונה, על אף הקושי, בשווא נח

כ ח ט נִשְׁבַּע-לָךְ: געיה בנר"ן

כ ח יא לָתֵת לָךְ: טעם נסוג אחור ללמ"ד

כ ח כ הַשְּׂמֹדֶד: המ"ם בסגול והכ"ף הסופית קמוצה. וְעַד-אֲבָדָךְ: הבי"ת בקמץ קטן

כ ח כז וּבִטְחָרִים: יש לשים לב לכתיב וקרי וכן בהמשך בפס' ל

כ ח כט בְּצַהָרִים: הצד"י בקמץ גדול והה"א אחריה בחטף קמץ. הָעֵנֹר: הה"א בפתח, לא בקמץ

כ ח ל וְלֹא-תִשָּׁב בּוֹ: אין טעם נסוג אחור

כ ח מא וְלֹא-יְהִי לָךְ: אין טעם נסוג אחור

כ ח מב יִירָשׁ: יר"ד ראשונה בשווא נע, יר"ד שנייה קמוצה

כ ח מג מַעֲלָה מַעֲלָה: העי"ן בשווא נח ומ"ם שנייה בדגש חזק

כ ח מט עֲלִיךָ גּוֹי: דגש חזק בגימ"ל מדין אתי מרחיק

כ ח נה יֹאכֵל: הכ"ף בצירי ולא בפתח. אִיבָךְ: הי"ד בחירק חסר והבי"ת אחריה בשווא נח, כן הדבר גם בהמשך הפרק כח נו.

כ ח נו וּבִבְתָה: בי"ת ראשונה בשווא נח, כן הדבר גם בפסוק הבא וּבִבְנִיָה

כ ח נח הַנִּכְבָּד: בי"ת בקמץ ולא בפתח. אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ: טעם טפחא בתיבת אֵת

¹ סימן זה טוב למשתמשים בספרי התורה הרגילים (מכל העדות) שנכתבו בעשרות השנים האחרונות.

כח נט וְחֻלִּים רָעִים וְנֶאֱמָנִים: טעם טפחא בתיבת וְחֻלִּים²
 כח סד וְעַבְדָּת שָׁם: טעם נסוג אחור לבי"ת ודגש חזק בשי"ן
 כט ד לא-בָּלוּ: במלרע. שְׁלֹמֹתֵיכֶם: שי"ן שמאלית
 כט ז לְרֵאוּבֵנִי: הר"ש בדרך כלל בגעיא, רבים משתבשים לקרוא מלה זו: לְרֵאוּבֵנִי. הר"ש מנוקדת בשורק
 והאל"ף נחה כלומר איננה מנוקדת כלל. מילה זו נקראת: לְרֵאוּבֵנִי. הַמְנַשִּׁי: השווא במ"ם נע
 כט ח אֵת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: טעם טפחא בתיבת אֵת
הפטרות פרשת כי תבוא ישעיהו ס א-כב:
 א קוּמִי אֲרִי: שתיהן במלעיל
 ה תִּרְאִי: הר"ש בשווא נח לשון ראייה; וּפְתַחֲד: במלרע
 ו שְׁפֹטֶת: השי"ן בגעיא ועם זאת הפ"א בשווא נח; כָּלֶם מְשַׁבָּא יָבֹאוּ: טעם טפחא בתיבת כָּלֶם
 ז יִקְבְּצוּ לָךְ: טעם נסוג אחור לקו"ף, הבי"ת בשווא נע, היר"ד בחירק חסר, לא בשווא. יִשְׁרָתוּנָךְ:
 הר"ש בשווא נע ההטעמה בתי"ו, במלעיל, כן הדבר גם בהמשך פס' י
 יד וְקִרְאוּ לָךְ: טעם נסוג אחור לקו"ף
 טז וַיִּדְעָה: העי"ן בפתח
 יז אֲבִיא כֹסֶף: טעם נסוג אחור לאל"ף הראשונה. וְנִגְשִׁיךְ: שי"ן שמאלית
 יט לא-יְהִי־לָךְ: געיה ביו"ד הראשונה, בדומה לו בפס' הבא. וְהִי־לָךְ: געיה בה"א הראשונה
 כ יִרְשׁוּ אֶרֶץ: טעם נסוג אחור ליר"ד המנוקדת בחירק מלא, הר"ש אחריה בשווא נע
קריאה לשני וחמישי של נצבים:
 כט יב יְהִי־לָךְ: געיה ביו"ד הראשונה, בדומה לו בהמשך פס' יח. לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת
 כט יד וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פָּה: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה פָּה להסמיכה לקודמתה³
 כט יט יַעֲשׂוּן: העי"ן בשווא נח. וְרַבְּצָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לרי"ש, עם זאת השווא נע, דגש חזק בבי"ת
 השנייה מדין אתי מרחיק
 כט כב כַּמְהֵפֶכֶת: הה"א בשווא נח

כו א הרב גור אריה צור נר"ו לעמקו של מקרא
 וְהִיָּה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ (כו, א')
פירש אוה"ח הק' והיה לשון שמחה. שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ. ועוד
פירש בהמושך דבריו והצצתי בפרשה זו שרומזת גם כן ביאת ארץ העליונה, ואמר והיה
כי תבוא שאין ראוי לאדם לשמוח אלא כשיבוא לארץ העליונה על דרך אומרו ותשחק ליום
אֶחָדָן (משלי לא, כה). עכ"ל.
ויש לעיין מה גדר שמחה זו הן בארץ התחתונה הן בארץ העליונה.
ועל דרך הסוד, יש לומר כי וְהִיָּה הוא השם הק' השולט בחודש תשרי, היוצא מן
סופי התיבות בפסוק: וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרַעֲהַ (בראשית יב, טו). כמובא בתיקוני הזהר ט'
עמ' ב.
ועל פי הדברים האלה יובנו דברי האוה"ח הק' על נכון. שהשמחה האמיתית
והשלמה בין בארץ התחתונה ובין בארץ העליונה היא השמחה בדבקות
בה', והשראת שכינתו הק' גם למטה וגם למעלה. וזה נרמז במילה וְהִיָּה.

² כן הוא בכתר ארם-צובה ובשני כתבי יד נוספים.
³ על מנת למנוע שיבוש ההפסק בין המילים כתוצאה מצירוף הטעמים תביר-טפחא, שלא יישמע כאילו כתוב וְאֵת אֲשֶׁר
 אֵינְנוּ - פָּה עִמָּנוּ הַיּוֹם

ועל דרך הצח יאמר שעל כן הטעם בוהיה הוא פשטא, שהשם הקדוש וְהָיָה מתפשט והולך לפנינו בבואנו את הארץ הקדושה.

וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ.

כִּי תָבֹא יָכוֹל להתפרש גם לנוכח, כי אתה תבוא. ויכול להתפרש גם לנסתרת, והיה כי היא תבוא. הפירוש כפשוטו הוא לנוכח, לעם ישראל. וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ.

ולעומקו של מקרא, ידרש כביכול לנסתרת לפי דקדוק הלשון, ולגילוי שכינה לפי הענין. וְהָיָה כִּי [נהיא] תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ, והכוונה לשכינה הק'. והיה כי תבוא השכינה הק' הנקראת והי'ה, ותשרה עלינו ברחמים, כאשר ישראל עושין רצונו של מקום. ויתפרש אֶל-הָאָרֶץ מלשון ריצוי ורצון, היא הארץ הנרצית להתרצות על בניה ולרצות את הרוצים בתשובה, והיה כי תבוא השכינה הק' ללמד סניגוריה על עם ישראל בבואם לדין בראש השנה.

א"ה. הדברים האלה רחוקים למדיי מפשוטו של מקרא. ונאמרו כמוכן על דרך הדרש.

דפי פרשת השבוע בר-אילן כי-תבוא עז

פרופ' אמריטוס מאיר ברזיס והרב יצחק גרינהויז

מאיר ברזיס הוא פרופסור (אמריטוס) באוניברסיטה העברית: הרב יצחק גרינהויז מוסר שיעורים בבית כנסת "פאר ישראל" בירושלים.

מצוות ביכורים וזכותנו על הארץ

מצוות ביכורים דורשת בעלות ודאית על הקרקע * התלמוד שואל שמא רוב ישראל מנועים מלקרוא מקרא ביכורים מפני הספק * מצוות ביכורים מלמדת שקניין אמיתי מגיע דווקא מתוך יכולת ויתור

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וּירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶעֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְשָׂמְתָּ בַטֶּנָּא וְחִלְכַתְּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם.

וְעֵנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: אֲרָמִי אֲבִי וַיֵּרֵד מִצְרַיִםה וַיַּגֵּר שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגֹי גָדוֹל עַצוֹם וָרֹב.

וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'. וְהִנְחַתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִית לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אַתָּה וְחֵלְוֵי וְחֵגְרֵךְ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ (דב' כו:א-ב, ה, י).

ביאת הארץ – בזכות מצוות ביכורים

על מצוות ביכורים אומר המדרש בספרי: "עשה מצווה האמורה בעניין שבשכרה תיכנס לארץ", והמלבי"ם מסביר: "מפני מה תבוא אל הארץ? בשביל שעתידיים אתם לקיים מצוות הביכורים". איך המדרש מהפך את הסדר? והרי ירושת הארץ היא תנאי לקיום מצוות ביכורים. כיצד אם כן הכניסה לארץ יכולה להיות בשכרה? איך קיום מצוות ביכורים היא מפתח לזכותנו על הארץ? היש כאן יסוד עלום למימוש ירושת הארץ? הבה נבחן למי הזכות לקיים מצוות בכורים.

מי יכול לקיים מצוות ביכורים וגם לקרוא מקרא ביכורים?

תנאי ראשון להבאת ביכורים בלוויית קריאה הוא בעלות ודאית על קרקע בארץ ישראל.

חובת "מקרא ביכורים" חלה על מי שיכול לומר: "האדמה אשר נתת לי". הקונה אילן בתוך שדה חברו אינו מביא ביכורים לפי שאין לו קרקע (משנה תורה הלכות ביכורים ב, יג). הקונה שלושה אילנות בתוך של חברו, מביא וקורא כיוון שבקנייה

כלולה קרקע. במקרה של שני אילנות, נחלקו הפרשנים אם הקרקע כלולה במכירה, או שהיא נשאר בחזקתו של המוכר. לדעת הרמב"ם, מי שקנה שני אילנות אינו קורא, משום שספק אם יש לו קרקע. הספק באשר לבעלות על הקרקע פוסל את הבאת הביכורים, כי קריאת הפסוקים אינה אפשרית, והקריאה מעכבת את הבאת הביכורים.⁴

כיצד נקבעת הבעלות בזמן שהיובל נוהג וקרקע אינה נמכרת לצמיתות?
כיוון שבעלות על הקרקע היא תנאי להבאת הביכורים, הרי שהקונה קרקע החוזרת לבעליה ביוזם יכול לקרוא "מקרא ביכורים":

המוכר שדהו או שמכר אילנות וקרקעו, בזמן שהיובל נוהג (...) מביא ואינו קורא, שכבר סמכה דעתו שאין לו אלא הפירות, וקניין פירות אינו כקניין הגוף (משנה תורה הלכות ביכורים ד, ז).

הרמב"ם פוסק שקניית קרקע המוגבלת בזמן (עד לשנת היובל, כלומר לכל היותר ל-49 שנים) נקראת "קניין פירות", ואינה מעניקה לקונה בעלות מלאה על הקרקע לעניין ביכורים. הרמב"ם מוסיף (ע"פ גיטין מח ע"א) שביובל הראשון בלבד הקונה מביא וקורא, שעדיין לא סמכה דעתו של המוכר שתחזור לו הקרקע. אולם אחרי היובל הראשון, ההכרה בעובדה שהקרקע עתידה לחזור למוכר מבטלת את מקרא הביכורים.

ישנה דעה ששורשים החולקים רכוש, מוגדרים כלקוחות, המחזירים זה לזה את הקרקע ביוזם, וגם הם אינם יכולים לקרוא "מקרא ביכורים". לפי זה, ייתכן שרק יורש יחיד בן יורש יחיד עד יהושע בן נון יוכל לקרוא מקרא ביכורים.⁵

מדהים איך חכמי התלמוד (גיטין מח ע"א) העלו השערה, שלפיה אחרי כמה דורות לא תהיה כמעט לאף אחד אפשרות לקרוא "מקרא ביכורים". האם חיפשו נחמה על החורבן, והתנחמו בכך שכבר לפני החורבן לא הייתה בהכרח בעלות ודאית בקרקע המאפשרת "מקרא ביכורים"? ואולי יש כאן משמעות עמוקה, הטמונה בקשר שבין מצוות ביכורים ובין שאלת הבעלות על הארץ, כפי שנראה להלן.

למי הזכות להצהיר בימינו "האדמה אשר נתת לי"?

עם שיבת ציון, מי יכול לטעון שהאדמה שלו? אם נצהיר שאנחנו משבט יהודה, איך נטען בעלות על חבל ארץ בגליל או בנגב? והלוא עשרת השבטים גלו ואין לנו ידיעה על גורלם. גם בחלקו של שבט יהודה, מי יכול לטעון בעלות? עם חזרתנו לארצנו, מצוות ביכורים מעמידה בפנינו אתגר: האם ייתכן שנהיה כולנו במעמדו של גר (לדעה שגר – מביא ואינו קורא), או אף נחותים ממנו (לדעה – שמביא וקורא)? לשירת הרמב"ם הנ"ל, ספק ביחס לבעלות על הקרקע פוסל גם את האפשרות להבאת הביכורים כי אינו מאפשר קריאה.⁶ מה יהיה הפתרון?

פתרון השותפות

שותפים בקרקע חייבים בהבאת ביכורים ואף קוראים (רמב"ם ביכורים ב, ה; ד, יג – מדיוק הלשון: "ושאר המביאים חוץ מאלו מביאים וקוראים"). בדרך זו ייתכן פתרון על ידי הסכם שותפות בין שני הצדדים (כגון המוכר והקונה), שיאפשר "מקרא ביכורים" במצב של ספק (כגון במוכר שני אילנות). במקרים אחרים של עימות בין בעלי קרקע, התנה יהושע תנאים, ובני ישראל קיבלו אותם עליהם כדי לרשת את הארץ. כך מסביר התלמוד (בבא בתרא כז ע"ב): לפי ר' יוחנן, "אחד אילן הסמוך למיצר ואחד אילן הנוטה, מביא וקורא, שעל מנת כן הנהיל יהושע לישראל את הארץ". ורש"י

⁴ ראו דיון על הקשר בין הבאת ביכורים ל"מקרא ביכורים" בשו"ת של הרב אפשטיין, **בחבל נחלתו**, ב קיב (יש גם אתר בשם זה).

⁵ ראו הדיון בשו"ת **בחבל נחלתו** ח מה.

⁶ ראו דיונו של הרב אהוד אחיטוב, ביכורי הארץ, באתר למעשה מבית מכון התורה והארץ.

מסביר: "התנה עמהם שלא יקפידו על כך". כלומר, אילן הקרוב לגבול אדמת השכן יונק מאותה אדמה, ונדרשת הסכמתו של השכן כתנאי ל"מקרא ביכורים". קניין קרקע וירושה יוצרים ספק בבעלות, וספק זה פוסל את "מקרא ביכורים", ועלול לפסול גם את האפשרות להביא ביכורים. ולהפך: שותפות והסכמה של בעלי הקרקע מאפשרת "מקרא ביכורים", שכן ויתור וסולידריות יוצרים אפשרות להגיד "האדמה אשר נתת לי". נתינה הופכת מפתח לקבלה. מצוות ביכורים מלמדת שיעור עמוק: קניין אמיתי עובר דרך הקרבה וצמצום.

הסתפקות במועט וצמצום –

יסוד בתורה וסוד הבריאה

ר' הונא בשם ר' מתנה אמר: בזכות ג' דברים נברא העולם: בזכות חלה, ובזכות מעשרות, ובזכות ביכורים, ומה טעם? "פְּרָאשִׁית פְּרָא אֱלֹהִים (בראשית א. א.) ואין ראשית אלא חלה, שנאמר "רְאשִׁית עֲרִסְתְּכֶם (במדבר מו. כ.), ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר "רְאשִׁית דְּגַנְךָ (דברים יח. ד.), ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר "רְאשִׁית פְּרוּרֵי אֲדָמְתְּךָ תָּבִיא בֵּית יי (שמות כג. יט / לד כו)" (בראשית רבה א. ד.).

המצוות חלה, מעשר וביכורים הן תכלית הבריאה. הרב יצחק הלוי מסביר כי הסתפקות במועט היא מסר שהתורה מבקשת ללמד את האדם. "יורד אדם לתוך שדהו, ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר; וקושרן בגמי ואומר, הרי אלו ביכורים" (משנה ביכורים ג, א). היכולת לראות הצלחה ולרסן בו זמנית את יצר הרכושנות מעניקים משמעות לרגע הנפלא של קטיפת פרי חדש. הרב הלוי מוסיף:

כשאדם משתוקק ותאב לדבר מה, לפתע אין לו הערכה כלפי מה שיש לו, אינו מסוגל ליהנות ממנת חלקו... החשיבות היתרה שמייחס האדם לענייני החומר הגשמי נובעת מהעקפת עולם מוטעית ומשובשת הרואה בקניינים חומריים ערך תכליתי מצד עצמם. בעוד שהאמת היא, כי העניינים הללו נועדו לשמשנו כאמצעי וכמכשיר לתכלית האמתית, והיא העמדת ה' באור הנכון.

זכותנו על הארץ –

איזה הוא הקניין שהוא בר תוקף?

רכישה תמורת כסף היא יסוד הלכתי הנלמד מקניין השדה ע"י אברהם אבינו, כפי שהתלמוד (קידושין ב ע"א) לומד מהפסוקים: "נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי (בראשית כג. יג)" ו"הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם (בראשית כה. ט)". התוספות מעיר (שם): "הני מילי מנכרי, שכל קניינו בכסף". גם קבר יוסף נקנה על ידי יעקב במאה קשיטה (בר' לג:ח-ט).

א"ה. בתורה לא כתוב שזה מקום קבורת יוסף אבל יש מקרא מפורש ביהושע וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם בְּחֻלְקַת הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חָמוֹר אֲבִי שֶׁכֶם בְּמֵאָה קִשְׁיֹטָה וַיְחִיּוּ לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה (יהושע טו. לב). הר הבית נקנה ע"י דוד בכסף מלא מארנן היבוסי⁸ (דבה"י א:כא:כה). למרות זאת, שלשת המקומות הם מוקדי סכסוך אלים עם בני ישמעאל. נראה שרכישה בכסף אינה ערבות לנחלה ללא עוררין.

אולי פרשת הביכורים מבקשת ללמד אותנו ממד אחר בקניין. לפי הספרי, בשכר מצוות ביכורים ניכנס לארץ. דווקא בסוד ההקרבה, הוויתור והמתת – נוחלים את הארץ. ע"כ פרופ' אמריטוס מאיר ברזיס והרב יצחק גרינוויז

⁷ שיעורים על פרשת השבוע, ישיבת ההסדר קרני שומרון, הרב יצחק הלוי, פרשת בראשית, ההסתפקות במועט.

⁸ א"ה. לא ידעתי למה מצוין למקרא בדברי הימים, גם בסוף שמואל כתוב כן.

א"ה. וכי עלה על הדעת שמה שנרכש בכסף מלא לא יהיו עליו עוררין? וכי שינה לאשורים או לבבלים ושאר הכובשים מה שנקנה בכסף? לא ברור מה יש במצוות הביכורים יותר הקרבה ויתור ומתת יותר משאר מצוות התלויות בארץ.
מצוות ביכורים תלויה בבית-המקדש, יש מצוות תלויות בארץ שלפחות מדרכן נוהגות גם בלי מקדש.

כו ב וְלִקְחֶתָּ מֵרֵאשִׁיתוֹ כָּל־פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשִׂמְתָּ בַטְנָא שאלה הפסוק הלכאורה נכון של הפסוק הוא:
"ולקחת מראשית כל פרי האדמה... אשר ה' אלוךך נתן לך, ושמת בטנא."
ולכן המילה לך מנוקדת בקמץ תחת הל. כמשפט אתנחתא וסוף פסוק. ופעמים ספורות גם בזקף קטון. אבל לא זכור לי כרגע ניקוד כזה בטיפחא, נכון שטיפחא היא מפסיק גדול יותר מתביר, אבל האם לא היה ראוי לבעל הטעמים להטעים בזקף קטון או לחילופין שהניקוד יהיה לך בשווא תחת הל? בברכה יצחק א. ושרה סמואל.
תשובת אוריאל. טיפחא וזקף - שניהם מלכים, אלא שהזקף שבא לפני הטיפחא מפסיק יותר, כי הוא "מלך קודם".
לכן כנראה שמבחינת ניקוד של צורת הפסק - יותר מצוי למצוא צורות הפסק בזקף מאשר בטיפחא.
יש לעיין בספר המוקדש לכך: ישראל בן־דוד, צורות הקשר וצורות הפסק בעברית שבמקרא.
כ"ט,
אפ"ר

שאלה. השאלה היא על ההתאמה בין הניקוד שמתאים להפסקה גדולה מטיפחא (לפחות זקף קטון) לבין הטעם טיפחא. ממה נפשך, אם ההפסקה מתאימה לטיפחא, מדוע הניקוד הוא לך בקמץ תחת הל. ואם אכן ישנה כאן הפסקה גדולה, מדוע הטעם הוא טיפחא. אולי אני לא בקיאה, וישנו ניקוד כזה גם בטיפחא כדבר רגיל, אבל אני איני זוכר.
תשובתי. בדקתי במקומות ש'לך' אינו נקבה בטעם טיפחא
מצאתי עוד שנים

בראשית כג יא: לְעֵינַי בְּנִי־עַמִּי נִתְתִּיחָ לְךָ קֶבֶר מִתְּךָ:
דניאל י יט: וַיֹּאמֶר אֶל־תִּירָא אִישׁ־חַמְדוֹת שְׁלוֹם לְךָ תִּזְק וְחִזְק
טיפחא יכול להיות מפסיק חלש מאוד כי הוא מפסיק אחרון, אבל לא נשכח שהוא מהמלכים, וכל מפסיק שאינו מלך (שלשלת סגול וזקף) הבא לפניו מפסיק פחות ממנו אליהו

אני משער שאמצא לך גם במפסיקים קטנים יותר.
כאן הנדון היה צורת ההפסק לך. הזכרנו כבר צורת הפסק קמץ במקומות שאינו הפסק גמור, או אינו הפסק כלל או־בן יִגַח או־בַת יִגַח במקרא בפרשת משפטים שמות כא לא הפסק הטיפחא חלש למדיי. וכן בטעם התחתון לא תִרְצַח⁹ ס לא תִנְאַף

כו כה הרב עמרם אייזנשטיין אָרוֹל לִקְחָ שְׁחָד לְהַכּוֹת גִּפְשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:
כתב הרמב"ם בפכ"ג מסנהדרין הלכה א - 'וְלֹא תִקַּח שְׁחָד (דברים טז, יט) אין צריך לומר לעות את הדיו. אלא אפילו לזכות את הזכאי, ולחייב את החייב, אסור, ועובר בלא תעשה. והרי הוא בכלל 'ארור לוקח שוחד'. ומזסתם דבריו משמע שזה גם בדיני ממונות.
וכן כתב החינוך במצוה פ"ג בסתמא שהלוקח שוחד ב'ארור', ומשמע אף בדיני ממונות.

⁹ מודעת זאת שגם ביתרו וגם בואתחנן בין בטעם התחתון ובין בטעם העליון הצדיי בקמץ!

וכן ב'רשות' לפרשת שופטים ל'רב האי גאון' (מופיע באוצר החכמה) באזהרת הדיינים על שוחז דבתחילת פרשת שופטים, כתב גם את ה'ארור' הזה, אף ששם מדובר לכאורה בדיני ממונות.

והקשה המנחת חינוך שהרי פסוק זה מדבר בלוקח שוחז כדי להכות נפש דם נקי, ומנ"ל בדיני ממונות. והגרי"פ פערלא בפירושו לספר המצוות להרס"ג (ל"ת פ"ד ד"ה וראיתי) תמה על האחרונים שלא הרגישו בקושיא זו.¹⁰

ונראה דמטעמי המקרא למדו לומר כן, כיון שדרך הטעמים שלא להפסיק את הענין במקום שמוכן דבר שאינו נכון, וא"כ כאן כשמפסיקים ב'ארור לוקח שוחז', [ולא פסקו: ארור, לוקח שוחז להכות נפש דם נקי], משמע שכל 'לוקח שוחז' הוא ב'ארור', ולא רק על הלוקחו כדי להכות נפש.

ומה שהוסיף אח"כ 'להכות נפש דם נקי', אולי הכוונה בזה, שבזה הוא חמור יותר. או כהדרשות שהובאו בהערה וכד'.

א"ה. אולי יש לדון למה ציינה התורה כאן את הכאת הנפש ולא במקומות אחרים המדברים על השוחז. מצאתי במקום אחד שחזר לקחו בך למען שפך דם (יחזקאל כב, יב). הארורים כאן הם דברים נסתרים שאדם יכול לעשות בסתר, בלי שיוודע לציבור. התורה מוסיפה לארור הסבר קצר שהוא עלול להביא לשפיכות דמים, כמו שהיא מוסיפה הסבר לארורים אחרים. אבל אינה מתנה את הארור רק אם יביא לתוצאות האלה.

כח לא הרב עמרם אייזנשטיין שורף טבוח לעיניך ולא תאכל ממונך חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע:

פסוק זה מדבר בשלשה סוגי בהמות: שור, חמור, צאן. ובכל אחד יש לשון אחר בעיקר הקללה: טבוח לעיניך / גזול מלפניך / נתנות לאויבך. וכן בהמשך הקללה יש ג"כ שלש לשונות שונים: ולא תאכל ממנו / ולא ישוב לך / ואין לך מושיע. [אמנם זה פשוט שיולא תאכל ממנו שייך רק בטבוח לעיניך].

וטעם השינויים לכאורה הוא כמש"כ התוס' ריש פרק איזהו נשך דאורחא דקרא לכתוב לשון משונה, [כלומר: לכתוב בכל קטע, לשון אחר] שהוא נאה יותר: **א"ה.** עלינו לשים לב לשני דברים. במקרא זה שלושה ענינים, ומערכת הטעמים בכ"א ספרים [להוציא ספרי אמת – איוב משלי ותהלים, שבהם מערכת טעמים אחרת] בנויה בעיקר לחצייה לשנים; שילוש הרעיון. נראה יותר 'פשוט' לחלק מקרא זה בפסיקים, האחד אחרי תאכל ממנו, והשני אחרי ישוב לך. אלא שנצרכים פסיקים נוספים לחלוקה פנימית של החוליות האלה, מה שמעדיף בכל זאת את הטעמים. הטעמים שמו את האתנח בין החמור והצאן. ולענין שילוש הרעיון. המפרשים [רד"ק ודומיו] מעירים פעמים רבות 'כפל הענין במלות שונות'. לדעת הגר"א וגם הרב מלבי"ם יש בכפילות בכל חוליה הוספה והעצמה, לא סתם כפילות 'למען המליצה'.¹¹

¹⁰ ומה שתירץ באבקת רוכל להגר"ה מקולומייא (כלל ו' פרט ט') שכוונת הכתוב שהשוחז גורם מיתה כמו שהביא רש"י ויקרא יט לה **א"ה.** לא מצאתי שם על שוחז. והנה כאן כתוב 'להכות נפש', ומשמע דבהכאה גמורה מיירי. ועוד דבתו"כ מבואר דגרמת המיתה היינו משום שילפינן שוחז מע"ז, והרי בע"ז לא נכתב כאן גרמת המיתה. וכן מש"כ ב'אמרי שמאי' (גינזבורג), ובימנחת יצחק' (על ספר החינוך – ווילנא תרס"ח) שנטילת ממון כמיתה, כדכתיב 'לקבע את קבועיהם נפש' (משל' כב, כג). זה לכאורה רק בדרך דרוש.

¹¹ א"ה. בספרי הרב שלמה וולבה ז"ל בהבאתו לשונות של בעלי מוסר כמו שערי תשובה, מסילת ישרים ועוד, הוא מציין שאין מליצות בדברי בעלי המוסר או בכלל אין מליצות בדברי קדמונינו. ולכן עלינו לקבל את דבריהם כמו שהם [כמוכן אחרי התעמקות בהבנתם] יתכן שקיבל כן מרבתינו בעלי המוסר. אבל, לנו נראה שאכן יש מליצות בדברי בעלי המוסר, ונוכל לעמוד מה מליצה ומה לקבל כמו שהוא.

תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב כָּל: מִזֶּה שֶׁהִפְסִיךְ הוּא תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב. וְלֹא פִּסְקוּ: תַּחַת – אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב. מִבּוֹאֵר שְׂכוּנוֹת הַכְּתוּב שֶׁהַעוֹשֵׂה הוּא עַל זֶה שֶׁלֹּא עֲבָדוּ אֶת הַשֵּׁם, וְהוֹסִיף שְׂבֹאוֹתָה שְׁעָה הָיוּ יְכוּלִים לַעֲבֹד מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוֹב לֵבָב מְרֹב טוֹבָה שֶׁהָיָה לָהֶם.

וּכְמִשְׁכּוֹ הַרְמַב"ס בַּפ"ג מִת"ת ה"ג וז"ל: אִמְרוּ חֲכָמִים כָּל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעוֹשֵׂר, סוֹפּוֹ לְבַטְלָהּ מֵעוֹנֵי... וְעֵינֵינוּ זֶה מְפֹרֵשׁ הוּא בַּתּוֹרָה, הָרִי הוּא אֹמֵר 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב כָּל וְעֲבַדְתָּ אֶת אוֹיְבֶיךָ'. הָרִי שֶׁהִשְׂמַחָה שֶׁהִפְסִיךְ מְדַבֵּר בָּהּ, הִיא שִׂמְחָה שֶׁל עוֹשֵׂר, וְלֹא שִׂמְחָה בְּמִצְוָה עֲצֵמָה.

וְמָה שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ס בַּפ"ח מְשׁוֹפֵר סוֹכָה וְלוֹלֵב הִט"ו הַשִּׂמְחָה שִׂישְׂמַח אֲדָם בְּעִשְׂיֵית הַמִּצְוָה, וּבִאֲהַבַת הָאֵל שְׂצוּהָ בָּהֵן, עֲבוּדָה גְּדוּלָה הִיא. וְכָל הַמוֹנֵעַ עֲצָמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ, רָאוּי לְהַפְרֵעַ מִמֶּנּוּ. שֵׁנֵאֵמֵר 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב'. וְכֵן רִבִּינוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה שַׁעַר ד' אוֹת ט' כָּתַב לְהוֹכִיחַ מִפְּסוֹק זֶה שֶׁכָּר הַשִּׂמְחָה בְּמִצְוָה. הוּא בְּדֶרֶךְ דְּרִשׁ.

וְכֵן מִשְׁמַע מִזֶּה שֶׁהַרְמַב"ס בְּהַלְכוֹת ת"ת כָּתַב 'מְפֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה', וּבְהַלְכוֹת שׁוֹפֵר סוֹכָה וְלוֹלֵב הוּא כָּתַב רַק 'שֵׁנֵאֵמֵר', וְלֹא כָּתַב שֶׁזֶה מְפֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה. **א"ה. בְּגִלְיוֹן כ"י-תְּבוּא מִשְׁנַת סז דּוֹבֵר עַל הַעֲנִיִּין הַזֶּה.**

כַּמְדוּמָה שֶׁהַרְמַב"ס מְפֹרֵשׁ שִׁישׁ כִּאֵן תְּבִיעָה שֶׁהַעֲבוּדָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת בְּשִׂמְחָה, אַע"פ שֶׁלֹּא פּוֹרֵשׁ כַּךְ בַּתּוֹרָה, בְּמִקּוֹם אַחֵר (בְּפִרְשַׁת רָאָה יֵשׁ צִיּוּי עַל שִׂמְחָה בַּחֵג. וּבְפִרְשַׁתְנוּ וְזָבַחַת שְׁלָמִים וְאֶכְלֹתָ שֵׁם וְשִׂמְחָתָ לְפָנָי יְיָ אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים כו, ז), לֹא מְפֹרֵשׁ שֶׁעֲבוּדַת ה' בְּכִלְלָהּ צְרִיכָה לְהִיּוֹת בְּשִׂמְחָה), אֲבָל מְפֹרֵשׁ כֵּן בַּתְּהִלִּים עֲבָדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה (ק, ב)!

תָּנוּ לַחֲכָמִים וְיַחֲכֵם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©